

ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1

Η ηθική αρετή λοιπόν σχετίζεται με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια· γιατί για την ευχαρίστηση κάνουμε τα τιποτένια πράγματα, ενώ εξαιτίας της λύπης μένουμε μακριά από τα όμορφα πράγματα. Γι' αυτό πρέπει όπως λέει ο Πλάτωνας, να έχουμε πάρει ήδη από μικροί εκείνη την αγωγή που θα μας κάνει να ευχαριστιόμαστε και να δυσσαρεστούμαστε με αυτά που πρέπει γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία. Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι δηλαδή «έζη», αλλά και τι λογής «έζη» είναι. Πρέπει λοιπόν να πούμε πως κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο πράγμα το κάνει να φτάσει στην τέλεια κατάστασή του και το βοηθάει να εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο του, όπως, για παράδειγμα, η αρετή του ματιού και το μάτι το κάνει αξιόλογο και το έργο αυτού· γιατί με την αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει το άλογο και αξιόλογο και ικανό να τρέξει και να μεταφέρει τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τους εχθρούς. Αν λοιπόν αυτό έτσι έχει σε κάθε περίπτωση, και του ανθρώπου η αρετή θα είναι η «έζη» με την οποία ο άνθρωπος γίνεται καλός και με την οποία θα βοηθηθεί να εκτελέσει καλά το έργο του.

B1

Η ευχαρίστηση ή η δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας αποτελεί το αποδεικτικό στοιχείο για το ότι ο άνθρωπος έχει πια διαμορφώσει τις έξεις του, τα μόνιμα δηλαδή στοιχεία του χαρακτήρα του. Αν κάποιος αισθάνεται ευχαρίστηση με τις ενέργειες του, σημαίνει ότι ενεργεί σωστά αν, αντίθετα, αισθάνεται λύπη, θα πει ότι ενεργεί λανθασμένα, ότι απέχει πολύ από την αρετή.

[Επειδή αναφέρονται στο σημείο αυτό **τα συναισθήματα της ηδονής και της λύπης** είναι χρήσιμο να παραθέσουμε τους ορισμούς αυτών σύμφωνα με τον Αριστοτέλη: «**ηδονή**» είναι η χαρά και η ευχαρίστηση που προκαλούν οι πράξεις της αρετής. Υπάρχει, βέβαια, και η ηδονή που συνοδεύει, συχνά, και τις ευτελείς πράξεις μας και η οποία μας παρασύρει σ' αυτές. Τις ηδονές που προέρχονται από σωματικό ερέθισμα ο Αριστοτέλης τις ονομάζει «σωματικά ηδοναί». «**Λύπη**» είναι η στενοχώρια και η δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις ευτελείς πράξεις μας, οι οποίες αντίκεινται στην αρετή. Είναι δυνατόν βέβαια να νιώθουμε λύπη και για όμορφες πράξεις και ενέργειες μας, πράγμα που μας κάνει να τις αποφεύγουμε].

Προκειμένου να καταστήσει σαφή τα λεγόμενά του ο Αριστοτέλης αναφέρει **δύο παραδείγματα**, τα οποία αντλεί από τη στάση που κρατούν οι άνθρωποι απέναντι στις σωματικές ηδονές και απέναντι σε επικίνδυνες καταστάσεις. **Το πρώτο** αναφέρεται **στα συναισθήματα κάποιου που απέχει από ευτελείς πράξεις και το δεύτερο στα συναισθήματα κάποιου που ενεργεί σύμφωνα με την αρετή.**

α) Εκείνος που μένει μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, είναι άνθρωπος σώφρων. Οποιος δυσσαρεστείται με την αποχή από τις σωματικές ηδονές είναι ακόλαστος β) Όποιος, πάλι, στέκεται να αντιμετωπίσει όλα τα επικίνδυνα πράγματα και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση ή, έστω, δεν τον δυσσαρεστεί, είναι ανδρείος. Αν η αντιμετώπιση των κινδύνων τον δυσσαρεστεί, είναι δειλός.

Η αποχή μόνο λοιπόν, από τις σωματικές ηδονές θα πρέπει να συνοδεύεται από συναισθήματα ευχαρίστησης για να θεωρηθεί ένας άνθρωπος σώφρων. Εάν αυτή προκαλεί σ' αυτόν που απέχει στενοχώρια τότε ακόμη κι αν απέχει θεωρείται ακόλαστος. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της ανδρείας· εάν κάποιος υπομένει τα δεινά και αυτό του προκαλεί λύπη, τότε είναι δειλός και όχι ανδρείος κι αν υπομένει τα δεινά.

Μέσω αυτών των παραδειγμάτων ο Αριστοτέλης παρουσιάζει ένα «αλάνθαστο αποδεικτικό στοιχείο» με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να διαπιστώσει αν οι ενέργειες του και η πορεία του είναι ορθές κι αν ο ίδιος κατευθύνεται στο δρόμο που τον οδηγεί στην αρετή ή στο αντίθετο της, την κακία. Η σωφροσύνη, λοιπόν δεν πρέπει να απαιτεί συνεχώς εσωτερικό αγώνα· στον πραγματικά σώφρονα άνθρωπο η αρετή γίνεται πηγή ευχαρίστησης και χαράς. Και αλλού στο ίδιο έργο ο Αριστοτέλης τονίζει ότι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις εἶναι ἡδέϊαι (σημείωση σχολικού βιβλίου).

Σε ένα άλλο έργο του που ονομάζεται «Περὶ ψυχῆς» εξετάζεται η φύση της ηδονῆς από τον Αριστοτέλη. Εκεί φτάνει στο συμπέρασμα ότι η ηδονή δεν υπάρχει χωρίς ενέργεια, και η ενέργεια είναι ατελής χωρίς ηδονή. Δεν είναι όμως όλες οι ηδονές ίδιες. Όπως διαφέρουν οι ενέργειες ως προς το αν είναι αγαθές ή όχι, όμοια διαφέρουν και οι ηδονές. Οι πραγματικά ανθρώπινες ηδονές είναι οι ηδονές που απολαμβάνει ο φρόνιμος άνθρωπος, οι ηδονές «που ολοκληρώνουν τη λειτουργία ή τις λειτουργίες που προσιδιάζουν στον άνθρωπο» (W. D Ross).

Η φράση αυτή (περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ) εμφανίζεται ως συμπέρασμα των δύο παραδειγμάτων που διατύπωσε ο Αριστοτέλης σχετικά με τις σωματικές ηδονές και την ανδρεία. Στα παραδείγματα αυτά αναφέρθηκε στην «ηδονή», δηλαδή στη χαρά και στην ευχαρίστηση που προκαλούν οι πράξεις της αρετῆς, και αντίστροφα στη «λύπη» που προκαλούν οι αντίθετες προς την αρετή πράξεις ακολασίας, δειλίας κτλ. Αυτή ακριβώς ἡ «ηδονή» ἢ ἡ «λύπη» που συνοδεύει αντίστοιχα τις πράξεις του ανθρώπου είναι και το κριτήριο που αποδεικνύει ότι ἔχουν πια διαμορφωθεί οι «ἔξεις» στον άνθρωπο. Αν λοιπόν ο άνθρωπος νιώθει «ηδονή» ἢ «λύπη», όταν πρέπει να τις νιώθει, τότε είναι βέβαιο πως πραγματώθηκε μέσα του η ηθική αρετή.

Προχωρώντας μάλιστα στον συλλογισμό του ο Αριστοτέλης τονίζει και πάλι τη στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ηθική αρετή και τα συναισθήματα. Εκτός από την «ηδονή» που προκαλούν οι πράξεις της αρετῆς, υπάρχει και η «ηδονή» που συνοδεύει συχνά και τις ευτελείς μας πράξεις (πράγμα που μας οδηγεί στο να τις επιδιώκουμε) ἢ ἡ «λύπη», δηλαδή η στενοχώρια και η δυσαρέσκεια, που συνοδεύει, επίσης συχνά, και τις όμορφες πράξεις και ενέργειες μας (πράγμα που μας οδηγεί στο να τις αποφεύγουμε).

B2α

«Τά ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα» είναι τρία: α) «τά πάθη» β) «αἱ δυνάμεις» και γ) «αἱ ἔξεις». Ἐξῆς είναι η ιδιαίτερη ψυχική κατάσταση, ο χαρακτήρας που ο άνθρωπος διαμορφώνει με τη στάση που επιλέγει απέναντι στα «πάθη». «Ἐξεις» είναι η καλή ή κακή στάση που παίρνει κανείς απέναντι στα «πάθη» δηλαδή αν οργιστούμε με σφοδρότητα ή χλιαρά, είναι κακή ἔξη· αν όμως οργιστούμε με μέτρο, είναι καλή. Η Αρετή είναι «ἔξη» που και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο τέλεια κατάσταση του και β) το βοηθάει να εκτελέσει με το σωστό τρόπο το «έργο» του.

Από τα δύο παραδείγματα (με τον οφθαλμό και τον ίππο) που αναφέρει ο Αριστοτέλης είναι φανερό ότι η λέξη «αρετή» δεν προορίζεται μόνο για τον άνθρωπο, δεν είναι δηλαδή μια αποκλειστικά ανθρώπινη ιδιότητα. Ταιριάζει και

για τα ζώα και για τα πράγματα, γενικά για τα έμψυχα και τα άψυχα. Η έννοια λοιπόν «αρετή» χρησιμοποιείται εδώ με ευρύτερη σημασία·ως ικανότητα, προτέρημα έμψυχων και άψυχων που τους δίνει τη δυνατότητα: **α)** να βρίσκονται στην τέλεια κατάσταση τους, και **β)** να επιτελούν με τέλειο τρόπο τον προορισμό τους. Για παράδειγμα, όταν το μάτι έχει αρετή, και το ίδιο είναι σπουδαίο και επιτελεί τέλεια τον προορισμό του, που είναι η όραση.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την έννοια της αρετής με ευρύτερη σημασία. Μιλά για αρετή του οφθαλμού, για αρετή του ίππου κ.λ.π. Κάθε πράγμα έχει την αρετή του, μια κατεξοχήν ιδιότητα που το χαρακτηρίζει. **Η αρετή αυτή είναι επιδεικτική καλλιέργειας. Κάθε αρετή αποβλέπει, κατά τον Αριστοτέλη α) να καταστεί η ίδια τέλεια και β) αφού καταστεί η ίδια τέλεια, να εκπληρώσει κατά τον πιο σωστό τρόπο το έργο της.** Το ρήμα «**άποτελεί**» που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, για να προσδιορίσει την ουσία της αρετής, **κλείνει μέσα του την έννοια του τέλους**, που είναι βασική στην αριστοτελική φιλοσοφία και σημαίνει τον τελικό στόχο.

Αναφορικά με τον όρο «έργον» Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «**ή φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην**». Αυτό σημαίνει ότι **η φύσις ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα έργον, έναν συγκεκριμένο προορισμό** υπάρχει λοιπόν έργον του οφθαλμού, έργον του ίππου, έργον του ανθρώπου, έργον του χεριού και έργον του ποδιού. Και στον Πλάτωνα διαβάζουμε: «**ὄφθαλμῶν...ἔστι τι έργον;** », «**δοκεῖ τί σοι εἶναι ἵππου έργον;** ». **Κάθε φυσικό δημιούργημα, όταν επιτελέσει το «έργον» που του έχει ανατεθεί από τη φύση, θα φτάσει στο «τέλος» του, δηλαδή στην τελείωση του.** Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το έργον που επιτελεί ο κάθε επιμέρους "τεχνίτης" (αθλητής, αγαλματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το έργον του **άνθρωπου** (που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου»). **Ο άνθρωπος, δηλαδή, επιτελεί και το «έργον» τού κάθε «τεχνίτη» (αυλητή, κιθαριστή, αγαλματοποιού) παράλληλα με το «έργον» τού ανθρώπου που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου» (σημείωση σχολικού βιβλίου).**

β. Επειδή η έξη λοιπόν, συνδέεται με την αρετή, ο Αριστοτέλης επιδιώκει να εντοπίσει το περιεχόμενο της αρετής. **Δύο είναι τα βασικά στοιχεία της αρετής: η δυνατότητα να ολοκληρώσει τον εαυτό της και, αφού τον ολοκληρώσει, να επιτελέσει το έργο της.** Η απόδειξη αυτής της άποψης στηρίζεται στην επαγωγή. **Παρατίθενται δύο παραδείγματα: ο οφθαλμός, η αρετή του οποίου τον κάνει τέλειο, και, αφού τον κάνει τέλειο, του επιτρέπει να ολοκληρώσει το έργο της όρασης. Το ίδιο συμβαίνει και με το παράδειγμα του αλόγου. Στη συλλογιστική του Αριστοτέλη εμφανής είναι η έννοια του τέλους. Έτσι αποκαλύπτονται η κινούσα αρχή που είναι η εντελέχεια και η έννοια του τέλους που οδηγεί στην ολοκλήρωση.**

Η αριστοτελική «έξις» μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό περιεχόμενο. Η ποιότητα της εξαρτάται από την ποιότητα των ενεργειών του ανθρώπου, δηλαδή από τη σωστή ή μη σωστή στάση που αυτός τηρεί απέναντι στα πάθη του. Μετά την παράθεση των παραδειγμάτων του, ο Αριστοτέλης οδηγείται στην εξαγωγή του ορισμού στον οποίο μας δίνει τα δύο κριτήρια που καθιστούν την έξη αρετή. **Το πρώτο κριτήριο έχει σχέση με τις θετικές συνέπειες που έχει η έξη στον κάτογο της, και το δεύτερο με τις θετικές συνέπειες της έξις πάνω στο έργο του ανθρώπου.**

Με την αρετή ο άνθρωπος γίνεται ενάρετος, τελειούται, φτάνει στην ανώτατη και πιο

τέλεια φάση της εξέλιξης του, στην «έντελέχειαν». Για να φτάσει όμως σ' αυτή, πρέπει να επιτελέσει συγκεκριμένο «έργον» που είναι προορισμένο γι' αυτόν. Πολλές φορές το «έργον» μπορεί να εμποδιστεί από εξωτερικούς λόγους, γι' αυτό και ο Αριστοτέλης διατυπώνει το συμπέρασμα με υποθετικό λόγο που εκφράζει κάτι το ενδεχόμενο, και όχι κάτι βέβαιο. Αυτό τονίζεται και με τη δυνητική ευκτική της απόδοσης.

B3

Σχολ. βιβλίο σελ. 141 «Είκοσι χρόνια έμεινε να σωθεί η αλήθεια;»

B4

σχεδόν	→ ἔξεων / ἀπεχόμενος
αχάριστος	→ χαίρων
ασήμαντος	→ σημείον
ενδεής	→ δεῖ
πρόφαση	→ φησίν
διαμονή	→ μείναι , υπομένων
άρτιος	→ ἀρετή
τελεσίδικος	→ ἀποτελεῖ
δημαγωγός	→ ἤχθαι
καταδρομικό	→ δραμεῖν

ΑΙΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ**Γ1**

Ἄνδρες στρατιώτες των Αθηναίων, και των άλλων συμμάχων, ο αγώνας ο οποίος πρόκειται να γίνει (σε λίγο) με τον ίδιο τρόπο, (και με το ίδιο συμφέρον), θα είναι κοινός για όλους και για τον καθένα από εμάς, όχι λιγότερο από ότι για τους εχθρούς και υπέρ της σωτηρίας, και υπέρ της πατρίδας. Γιατί αν νικήσουμε στην (επικείμενη) ναυμαχία, είναι δυνατό, στον καθένα, να ξαναδεί τη δική του πατρίδα. Δεν πρέπει όμως, να χάνουμε το θάρρος μας, ούτε να παθαίνουμε, αυτό ακριβώς, που (παθαίνουν) οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι, όταν νικηθούν, στους αρχικούς αγώνες, έπειτα, έχουν με τον ίδιο τρόπο για πάντα την προσδοκία της ατυχίας. Αλλά, και όσοι παρευρίσκεστε από τους Αθηναίους, αφού είστε ήδη έμπειροι πολλών πολέμων, και όσοι (παρευρίσκεστε), από τους συμμάχους αφού είστε πάντοτε σύντροφοι των αγώνων (μαζί στις εκστρατείες), θυμηθείτε τα παράλογα (απροσδόκητα) των πολέμων.

Γ2.

ἀγώνας
ὤ ναῦ
αἴσπερ
προτέροις
σφαλεῖσι
κράτει
ἐφορᾶν

πείσεται
σχοίην
ἐμνήσθησαν

Γ3α.

στρατιῶται : επιθετ. προσδιορισμός στο ἄνδρες.

τῷ : δοτική προσωπική λόγω του απροσώπου ρήματος ἔστι.

ἀθυμεῖν : υποκείμενο του απροσώπου ρήματος οὐ Χρή.

τῶν ἀνθρώπων : γενική προσδιοριστική διαιρετική στο ἀπειρότατοι (που είναι υπερθετικός βαθμός)

Ταῖς ξυμφοραῖς : δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν

Τῶν παραλόγων : αντικείμενο στο ρήμα μνήσθητε.

Γ3β.

α) Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν (κρατήσειαν) ταῖς ναυσίν, ὅτι εἶη τῷ τήν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

β) Ὁ Νικίας εἶπεν εἰ κρατήσαιεν (κρατήσειαν) ταῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τήν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.